

Ключевые слова: номинативные композиты, мотивы образования, внутренне-модельная комбинаторика композита, семантико-стилистические особенности функционирования композитов.

Vyshyvana N. Semantic and Stylistic Peculiarities of Nominative Composites in German.

The article defines the place and role of word derivation in the system of word formation in the German language; it characterizes the productivity and the frequency of use of nominative composites and summarizes the main motives for their formation and use which are illustrated on the material under study. The article outlines the main features of intra-model combination of elements, such as: intra-model morpho-thematic dissonance, intra-model focusing, intra-model gradual assessment and intra-model systemic explication. Semantic and stylistic characteristics of nominative composites are studied on the basis of publicistic and fictional texts. The influence of the subject matter of the fictional text as well as the rank of the publicistic source on the frequency of use of nominative composites is determined.

Key words: nominative composites, formation motives, intra-model combination of the composite, functional semantic and stylistic peculiarities of composites.

*Анастасія Гаврилюк
(Київ)*

УДК 81'373.612.2:81'272

ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА У ВІТЧИЗНЯНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ

У статті йдеться про проблему методів дослідження політичної метафори у вітчизняних студіях. Проаналізовані різновекторні підходи до вивчення політичної метафори, серед яких найбільш поширеними є когнітивний та дискурсивний підходи. Політичну метафору розглянуто не лише як стилістичний засіб, але й як спосіб мислення та як засіб аргументації. Особливу увагу приділено прагматичній функції політичної метафори, оскільки метафора в політичній сфері виступає засобом ідеологічного впливу, навіювання та маніпуляції з боку політичних діячів і засобом відображення ментальних процесів та картини світу того чи іншого народу з боку громадськості. У процесі аналізу різноманітних напрямків дослідження було здійснено порівняння та узагальнення тенденцій у вивченні питання політичної метафори серед провідних учених Росії та України, а також були наведені спільні та відмінні риси методів і результатів досліджень різних концепцій, що дає можливість розширити погляди на проблему вивчення політичної метафори.

Ключові слова: політична метафора, політичний дискурс, когнітивний підхід, дискурсивний підхід.

Постановка проблеми. Проблема метафори завжди привертала увагу вчених різних країн світу. До того ж природа метафори була предметом дослідження не лише провідних вчених філологічної науки, але й філософії, культурології, соціології та психології тощо. Це зумовило різноманітність поглядів стосовно метафори, її сутності та природи. Метафора розглядається як троп, як засіб номінації, як засіб аргументації, як спосіб пізнання та спосіб мислення. Саме тому існують різні підходи до вивчення метафори. Оскільки останнім часом спостерігається стрімкий розвиток політичної лінгвістики та метафорології, досить актуальним стає питання вивчення політичної метафори. Найбільш розповсюдженими підходами до вивчення політичної метафори серед зарубіжних вчених вважають риторичний, когнітивний та дискурсивний підходи. Актуальність даного дослідження полягає в необхідності визначення основних підходів до вивчення політичної метафори у вітчизняних лінгвістичних студіях шляхом аналізу праць російських та українських вчених, присвячених проблемі політичної метафори, та узагальнення результатів цих досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом вивченню політичної метафори приділяють досить значну увагу. Дуже великий внесок у вивчення політичної метафори було зроблено вченими Європи та Північної Америки, а особливо Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, оскільки теорія «концептуальної метафори» цих авторів стала основою для багатьох подальших досліджень метафори. Проте в даній статті проводиться аналіз робіт російських та українських авторів, серед яких: Е.В Будаєв, А.П. Чудінов, Є.А. Тихомирова, А.Н. Баранов, Філатенко І.О., Чадюк О.М., Васильєва О.М. та Дацишин Х.П.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз останніх досліджень політичної метафори серед російських та українських учених та визначення сучасних тенденцій вітчизняної політичної метафорології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільша кількість публікацій присвячених питанню політичної метафори в межах країн СНД, належить російським вченим. У російській політичній метафорології можна виділити два основні напрямки: **когнітивний** та **дискурсивний**. Домінантною теорією, яка стала основою для низки праць російських вчених, є когнітивна теорія, або теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона. Чудінов А.П. у своєму дослідженні “Росія в метафоричному дзеркалі: когнітивне дослідження політичної метафори (1991-2000)” описує три “метафоричних дзеркала”. По-перше, метафора відображає когнітивні “механізми” людини, оскільки вивчаючи метафору ми вивчаємо людське мислення [10, 120]. По-друге, метафора є відображенням звичайних уявлень людини про понятійну сферу-джерело, тобто важливим є не те, як людина мислить, а те, як вона концептуалізує цю сферу. По-третє, метафора відображає людське уявлення про понятійну сферу-мішень, оскільки людина метафорично концептуалізує та структурує цю сферу, виділяючи в ній найважливіше та найнеобхідніше, а також даючи емотивну оцінку її елементів [10, 120]. Автор вважає, що метафора здатна бути потужним засобом переконцептуалізації суспільної свідомості, тобто зміни системи базисних уявлень народу про себе, про свою країну та про свою роль в її розвитку.

За Чудіновим А.П. дискурсивний підхід до вивчення політичної комунікації означає дослідження кожного конкретного тексту з урахуванням політичної ситуації, в якій він створений, та його співвідношення з іншими текстами [11, 86]. Тихомирова Є.А. вважає, що необхідно розглядати дискурс як текст, який актуалізується в певних умовах, та як дискурсивну практику. В дискурсі відображається менталітет та культура як національна, загальна, так і індивідуальна, конкретна. Політичний дискурс автор розглядає як сукупність усіх мовленнєвих актів, які використовуються в політичних дискусіях [6, 214]. За Тихомировою Є.А. “політичний дискурс актуалізує ціннісні орієнтації, які в сучасній російській свідомості найчастіше представлені опозиціями” [6, 221]. Розуміння та переоцінка старих цінностей зазвичай відбувається за допомогою когнітивних метафор, оскільки політичний дискурс є метафоричним.

Баранов А.Н., Михайлова О.В., Шипова Є.А. у своїй праці “Деякі константи російського політичного дискурсу крізь призму політичної метафорики” здійснили аналіз метафорики як методу вивчення політичного дискурсу. На думку вчених, в галузі гуманітарних наук метафора є одним із найважливіших об’єктів та одночасно інструментів дослідження дискурсу, оскільки метафора дає можливість визначити способи інтерпретації в текстах тих чи інших явищ, подій та соціальних відносин, які мають ключове значення для розуміння соціально-політичних процесів, які відбуваються в країні та світі. Автори стверджують, що дискурсивний аналіз метафори є обов’язковим інструментом дослідження політичного мислення, оскільки дослідження способів метафоричного осмислення феноменів соціального життя дозволяє реконструювати особливості мислення і людини, і суспільства в цілому, і окремих соціальних прошарків [1, 4].

Здійснивши аналіз робіт українських вчених, можна зробити висновок, що українська політична метафорологія розвивається більше у межах когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Серед українських дослідників політичної метафори слід зазначити Філатенко І.О., Чадюк О.М., Васильєву О.М. та Дацишин Х.П.

Спостерігається тенденція до вивчення політичної метафори на матеріалах періодичних видань, оскільки саме сучасна публіцистика різних мов і народів є відображенням усіх світових подій, і найголовніше - політичних. Філатенко І.О. у своєму дослідженні сучасної політичної метафори в російськомовній газетній комунікації України розглядає політичну метафору у когнітивному та прагматичному аспекті та їх взаємодії. Автор визначає метафору як «основну ментальну операцію, що об’єднує дві поняттєві сфери», як «засіб пізнання, структурування і пояснення світу» [7, 4]. Автор вважає, що політична метафора грає велику роль у процесі трансформації когнітивної бази, що відбувається в пострадянському суспільстві. Філатенко І.О. наводить чотири основні сфери-джерела експлікованих метафоричних моделей, що мають потужний пояснювальний потенціал, а саме: ХВОРОБА, ВІЙНА, ЕКОНОМІКА, СПОРТ.

Наприклад, для сфери ХВОРОБА релевантна інформація міститься в таких фреймах: “Різновиди захворювань” (“острая форма идиосинкразии к Ющенко”; “политическая аритмия”), “Перебіг хвороби та способи її діагностування” (“политическое УЗИ”; “рентгеновский снимок парламента”; “синдром раскола парламента”), “Лікування” (“конституционная хирургия”; “законодательная терапия”) тощо [7, 4]. Чадюк О.М. у своїй роботі, присвяченій вивченню метафори у сфері сучасної української політичної комунікації, виділяє наступні найбільш продуктивні концепти: ВІЙНА, ГРА, ХВОРОБА, КРИМІНАЛ, ДІМ. [8, 9] Співпадіння концептів ВІЙНА та ХВОРОБА, свідчить про особливу частотність цих двох концептів у реалізації метафори в політичному дискурсі.

Слід зазначити, що особлива увага під час дослідження політичної метафори приділяється прагматичному аспекту. Це явище можна пояснити тим, що політичний дискурс, політична комунікація та політика взагалі особливо тісно пов’язані із уживанням засобів прагматичного впливу, оскільки основними методами управління в політичній сфері є навіювання певної ідеології, маніпулювання та переконання. На думку Чадюк О.М. роль метафори у політичній комунікації полягає у передачі інформації з метою впливу на суспільство та її складові. Автор вважає, що політична метафора в політичній комунікації сучасної України є невід’ємним та важливим елементом системи технологій мовного впливу [8, 8]. За Філатенко І.О. одним із найважливіших засобів формування впливу сучасної політичної метафори є оцінка, адже аксіологічна маркованість сучасних політичних метафор грає велику роль у формуванні прагматичного впливу. Автор стверджує, що важливим чинником є те, що аксіологічна маркованість метафори є імпліцитною, вона навіюється рецепієнтові підсвідомо, що посилює прагматичний вплив політичної метафори [7, 17]. Із цим твердженням неможливо не погодитись, адже імпліцитна оцінка грає важливу роль у здійсненні ідеологічного впливу, який є однією з основних функцій політичної метафори.

Також спостерігається дослідження політичної метафори на основі когнітивно-дискурсивного підходу. За Васильєвою О.М., яка вивчала особливості метафоричної реалізації концепту ПОЛІТИКА в сучасному англomовному політичному дискурсі, когнітивні метафори ПОЛІТИКИ – «ментальні операції, під час яких в абстрактний концепт ПОЛІТИКА (царину цілі/референт) переносяться ознаки з інших концептів, що репрезентують повсякденну (предметну) практику життєдіяльності суспільства (царин джерела/корелятив)» [2, 7]. У своєму дослідженні Васильєва О.М. визначає лінгвокультурні особливості концепту ПОЛІТИКА. Згідно автору даний концепт є лінгвокультурним, оскільки він відображає людську свідомість, постійно конструюється в комунікації та репрезентує індивідуальний та суспільний досвід, пов’язаний з розумінням явища політики в свідомості носіїв англійської мови. Васильєва О.М. виділяє три складники концепту ПОЛІТИКА: понятійний, образний та ціннісний, але саме завдяки образному компоненту даний концепт здійснює метафоричну реалізацію [2, 9].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Отже, найбільш поширеним підходом, який застосовується до вивчення політичної метафори, є когнітивний підхід. Політичну метафору розглядають як спосіб пізнання, мислення та засіб концептуалізації суспільної свідомості. Не менш важливим підходом до вивчення політичної метафори є також дискурсивний підхід, за допомогою якого політична метафора розглядається як інструмент дослідження політичного мислення. Цікавим є те, що когнітивний та дискурсивний підходи тісно взаємопов’язані. Досить часто вони застосовуються паралельно, оскільки в основі обох підходів політична метафора розглядається як відображення суспільної свідомості. Дослідження способів метафоричного осмислення феноменів соціального життя дозволяє реконструювати особливості мислення і людини, і суспільства в цілому, і окремих соціальних прошарків. Тому абсолютно справедливим є також те, що політична метафора розглядається в лінгвокультурному та прагматичному аспектах. Політична метафора допомагає визначити ментальні процеси того чи іншого народу, висвітлити його картину світу, його систему цінностей. З іншої сторони політична метафора слугує важливим інструментом впливу на індивідуальну людську та загальну суспільну свідомість. Саме ця багатоаспектність та багатофункціональність політичної метафори дає поштовх до її подальшого глибокого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А.Н. Некоторые константы русского политического дискурса сквозь призму политической метафористики ('взаимоотношения бизнеса и власти', 'коррупция') / Баранов А.Н., Михайлова О.В., Шипова Е.А. / Москва : Фонд ИНДЕМ, 2006. - 84 с.
2. Васильева М.О. Метафорична реалізація концепту ПОЛІТИКА в сучасному англomовному політичному дискурсі : автореф. дис. ..канд.філ.н. / М.О. Васильева. -Х., 2008. – 20с.
3. Дацишин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : автореф. дис. .. канд.філ.н / Х.П. Дацишин. – Львів, 2005. – 18с.
4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон // Теория метафоры: сб.: Пер. с англ. Н.В. Перцовой / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М. А. Журиной. — М. : Прогресс, 1990. — С.387-415
5. Мацько Л.І. Риторика. К. : Вища школа, 2003 [Електронний ресурс] / Л.І. Мацько. - Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/15410104/ritorika/tropi>.
6. Тихомирова Е.А. Метафора в политическом дискурсе / Е.А.Тихомирова // Методология исследований политического дискурса. - Минск, 1998, - Вып. 1. - С. 214 – 221.
7. Филатенко И.А. Современная политическая метафора в русскоязычной газетной коммуникации Украины: когнитивно-прагматическое описание: Автореф. дис. ..канд.філ.н / К. Нац. ун-т им. Т.Шевч. – К.:2003. - 28с.
8. Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації : автореф. дис. ..канд.філ.н. О.М. Чадюк – К., 2005. – 20 с.
9. Чудинов А. П. Российская политическая метафора в начале XXI века / А.П. Чудинов / Политическая лингвистика. - Екатеринбург, 2008. - Вып. 1(24). - С. 86-93.
10. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) / А. П. Чудинов. - Екатеринбург, 2001. - 238 с.
11. Lakoff G. Metaphor, Morality, and Politics, or Why Conservatives Have Left Liberals In the Dust / George Lakoff /1995 <http://www.wgcd.org/issues/Lakoff.html>

Гаврилюк А. Политическая метафора в отечественных лингвистических студиях.

В статье речь идет о различных подходах к исследованию политической метафоры в отечественных лингвистических студиях, среди которых основными являются когнитивный и дискурсивный. Политическая метафора рассматривается не только как языковое или стилистическое средство, но и как способ мышления, как способ аргументации. Особое внимание уделяется прагматической функции политической метафоры, поскольку метафора в политической сфере выступает средством идеологического влияния, внушения и манипуляции со стороны политических деятелей и средством отображения ментальных процессов и картины мира того или иного народа со стороны общественности. В процессе анализа различных направлений исследования было совершено сравнение и обобщение тенденций в изучении вопроса политической метафоры среди ведущих ученых России и Украины, а также были приведены общие и отличительные черты методов и результатов исследований разных концепций, что дает возможность расширить взгляды на проблему изучения политической метафоры.

Ключевые слова: *политическая метафора, политический дискурс, когнитивный подход, дискурсивный подход.*

Gavryliuk A. Political Metaphor in Domestic Linguistic Studios.

This article is about the problem of methods of research of political metaphor in domestic linguistic studios. Various approaches to studying of a political metaphor among which the main approaches are cognitive and discursive are considered. The political metaphor is considered not only as language or stylistic element, but also as a way of thinking, as a way of argument. The special attention is paid to pragmatical function of a political metaphor since the metaphor in the political domain acts as means of ideological influence, suggestions and manipulations from the part of politicians and means of reflection of mental processes and pictures of the world of these or those people from the part of the public. In the course of analysis of the various directions of research comparison and generalization of tendencies in studying of a political metaphor issue among namely scientists of Russia and Ukraine was made, and also the common and distinctive features of methods and results of researches of different concepts that gives the chance to expand views of a problem of studying of a political metaphor were given.

Key words: *political metaphor, political discourse, cognitive approach, discursive approach.*

Юрій Грицевич
(Луцьк)

УДК 811.161.2'282.2'342.42(438):[801.81:398.8]

ОСОБЛИВОСТІ КОНСОНАНТИЗМУ ПІДЛЯСЬКИХ ГОВІРОК У ФОЛЬКЛОРНИХ ЗАПИСАХ І. ІГНАТЮКА

Своєрідна ізольованість підляських говірок визначає проблему їхнього статусу: дотепер ведуться суперечки, до якої мови вони належать – польської, білоруської чи української. У статті на матеріалі записів місцевих уснопоетичних текстів, упорядкованих І. Ігнатюком, проаналізовано характерні особливості консонантизму українських говірок Підляшшя. Встановлено, що народнописанні тексти можуть слугувати одним із надійних джерел вивчення специфічних рис говірки або говору. Залучені для дослідження фольклорні матеріали з Підляшшя повно й системно відображають особливості консонантизму архаїчної підляської говірки, зокрема відтворюють відмінності в частотності вживання окремих приголосних, особливості депалаталізації приголосних, а також наслідки позиційних і нерегулярних звукових змін. Наведений та проаналізований матеріал дає змогу стверджувати, що ареал більшості фіксованих на Підляшші фонетичних явищ сягає щонайменше західнополіського говору, ширше – північноукраїнського мовного континууму, а це дозволяє кваліфікувати підляські говірки як українські.

Ключові слова: підляські говірки, консонантизм, позиційні зміни приголосних, депалаталізація, інновація.

Постановка проблеми та її значення. Українсько-польсько-білоруське пограниччя – цікава, дуже перспективна, але суперечлива з мовознавчого погляду територія. Ідеться про відносно невеликий підляський (надбужсько-поліський) ареал у Підляському воєводстві Польщі над річками Західний Буг і Нарва. Учені констатують, що українські підляські говірки нині зникають: їх витісняє офіційна польська мова, а також білоруська, яку тут нині часто насаджують через школу і ЗМІ, бо ж місцеве населення свого часу помилково записане було білорусами. Інформацію ж про релевантні риси місцевих говірок можна черпати з фольклорних збірників, звичайно, за умови, що фіксація такого фактажу передбачала послідовне й точне відтворення діалектних рис усіх мовних рівнів. У дослідженні опрацьовано уснопоетичні тексти з Підляшшя, вміщені у збірниках «Народні письні з Подляшшя. Любовні письні» [3], «Народні письні з Подляшшя. Родинно-побутові письні» [4], «Народні письні з Подляшшя. Кавалірські письні» [5], «Народні письні з Подляшшя. Балади й гісторичні письні» [6], «Подляські веснянки» [7], «Фольклорні записи з Підляшшя» [8], «Обрадові письні з Подляшшя. Весільні письні» [9], «Народні пісні з Підляшшя» [10], «Фольклорні записи з Підляшшя» [11], упорядкованих відомим фольклористом Іваном Ігнатюком (Польща).

Мета дослідження – проаналізувати відображені у фольклорних текстах особливості фонетичної системи підляських говірок. Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких завдань: 1) із фольклорних текстів дібрати слова і словоформи, що відображають особливості консонантизму підляських говірок, та прокоментувати звукову структуру кожного діалектизму; 2) систематизувати виявлені діалектні явища в консонантизмі і простежити їх регулярність, частотність; 3) шляхом аналізу фонетичних особливостей мови фольклорних текстів довести виразну північноукраїнську основу місцевих говірок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмінності супроти літературної мови в системі консонантизму пов'язані в основному з депалаталізацією в ряді позицій м'яких приголосних, а також зі збереженням окремими консонантами історичної м'якої вимови.

Послідовне ствердіння губних простежено перед рефлексом ненаголошеного **ǣ*: бидувати [4, с. 20], співаючи [4, с. 23], биленький [4, с. 34], свитати [4, с. 51], по свитльици [4, с. 52], бижить [5, с. 5], бижи [5, с. 10], забижиши [5, с. 10], обицяєш [5, с. 27], розцвітаються [5, с. 37], зминилась [5, с. 43], виночок [6, с. 3], насмиаяся [6, с. 19], із биди [6, с. 27], бидалахом [6, с. 29], побигу [7, с. 8], зацвила [7, с. 11], винки [7, с. 16], не цвितеш [7, с. 23], висмиая [8, с. 15], замитати [8, с. 22], смиються [8, с. 27], а також перед рефлексом ненаголошеного **e*: камень [3, с. 25; 4, с. 12], попел [6, с. 16], каменну [6, с. 26]. Перед наголошеним рефлексом **ě* можлива і